

ЭКАНОМІКА, КІРАВАННЕ, ІНФАРМАТЫКА

УДК 635.1/8:631.531.003

Г. І. ГАНУШ

**АРГАНІЗАЦЫЙНА-ЭКАНАМІЧНЫЯ АСПЕКТЫ
САМАЗАБЕСПЯЧЭННЯ РЭСПУБЛІКІ НАСЕННЕМ
АГАРОДНІННЫХ КУЛЬТУР**

У цяперашні час аб'ёмы вытворчасці агародніннага насення, яго якасць і асартымент не забяспечваюць патрэбнасці рэспублікі. Забяспечанасць насеннем уласнай вытворчасці складае менш за 10%. Як і ў папярэднія гады, насенне ў рэспубліку завозіцца з краін блізкага і далёкага замежжа. Якасць насення, якое пастаўляецца спажывацямі, не адпавядае сусветным стандартам. Сучасныя метады апрацоўкі насеннага матэрыялу не выкарыстоўваюцца.

Дэфіцыт уласнага насеннага матэрыялу, яго нізкая якасць і вузкі асартымент у значнай ступені абмяжоўваюць перспектывы развіцця агародніцтва. Пастаўка насення з-за межаў рэспублікі ва ўмовах моцнага аслаблення былых вытворча-эканамічных сувязяў становіцца ўсё больш цяжкай і эканамічна невыгаднай. Да таго ж завозімае насенне, як правіла, не адносіцца да раянаваных сартоў, не заўсёды мае неабходныя пасяўныя якасці. Набыццё насення ў краінах развітога агародніцтва абмяжоўваецца валютнымі рэсурсамі. Увогуле арыентаванне толькі на прывознае насенне ставіць галіну агародніцтва ў залежнасць ад розных палітычных і эканамічных сітуацый у міжнародных адносінах, што не забяспечвае гарантаванага штогадовага забеспячэння насельніцтва рэспублікі агародніннай прадукцыяй.

Становіцца складаецца такім чынам, што неабходна арганізаваць вытворчасць насення агароднінних культур пад поўную патрэбнасць у рэспубліцы. Такі падыход дае магчымасць надзейнага і стабільнага функцыянавання галіны, мае шэраг эканамічных і тэхналагічных перавагаў. Выращанае ва ўмовах рэспублікі насенне адрозніваецца больш даступнымі для гаспадарак і насельніцтва цэнамі, паколькі яны не ўключаюць у сябе кошт далёкай транспарціроўкі і іншых немалых выдаткаў у сферы абарачэння.

Насенне ўласнай вытворчасці адносіцца да сартоў, якія больш адаптаваны да мясцовых глебава-кліматыхных умоў. Самазабеспячэнне насенным матэрыялам скарачае рызыку «завозу» чужых шкоднікаў, хваробаў і пугазелля.

Завозіць насенне з-за межаў няёмка і па наступных прычынах. Па-першае, глебавыя і кліматычныя ўмовы рэспублікі дазваляюць, як паказвае шматгадовы вопыт, паспяхова займацца насенняводствам усіх асноўных агароднінних культур пры правільнай арганізацыі гэтай справы і захаванні тэхналогій. Па-другое, агароднінныя культуры адрозніваюцца высокім каэфіцыентам размнажэння, таму плошчы пад насенняводчымі пасевамі займаюць невялікі працэнт ад плошчы вытворчых пасеваў гэтых культур. Так, удзельная вага насенняводчых пасеваў у агульнай плошчы пад агароднінай складае з улікам страхавых фондаў для капусты і тамату ўсяго 1,0—1,5%, караняплодаў — 2—3, цыбулі (двухгадовы цыкл) — 4—5%.

Агародніцтва характарызуецца вялікай колькасцю відаў і сартоў культывуемых раслінаў, што абумоўлівае разнастайнасць спосабаў узнаўлення насення. Выкарыстоўваюцца клоны, лініі, шматлінейныя сарты, экатыпы і сінтэтычныя сарты. Шырокае распаўсюджанне атрымліваюць гібрыды. Усё гэта прадвызначае непасрэдны ўдзел у насенняводчым працэсе селекцыянераў, тэхнолагаў і іншых спецыялістаў.

У саставе шмат якіх насенняводчых фірмаў Заходняй Еўропы, ЗША, Японіі, Канады ёсць селекцыйна-генетычныя, імунныя, хімічныя і іншыя падраздзяленні, неабходныя для забеспячэння сучаснага ўзроўню селекцыі і насенняводства, падрыхтоўкі насення да сяўбы, іх рэалізацыі на ўнутраных і замежных рынках. Найбольш буйныя насенняводчыя фірмы шляхам стварэння філіялаў у іншых краінах і заключэння кантрактаў з аналагічнымі замежнымі фірмамі выходзяць за нацыянальныя межы, ператвараюцца ў міжнародныя прадпрыемствы. Гэта дазваляе ствараць інтэрнацыянальныя вытворча-навуковыя і камерцыйныя фарміраванні, здольныя выдзяляць буйныя інвестыцыі на комплексныя перспектывныя распрацоўкі ў галіне генетыкі, селекцыі і насенняводства, што павышае канкурэнтаздольнасць, узмацняе эканамічную і фінансавую стабільнасць фірмаў.

Важна ўлічваць замежны вопыт арганізацыі вытворчасці насення агароднінных культур у нашых умовах. У 1992 г. у рэспубліцы пачала фарміравацца двухзвённая сістэма насенняводства агароднінных культур, якая складаецца з элітнага і прамысловага насенняводства. Першым звяном з'яўляецца створанае на чале з БелНДІ агародніцтва навукова-вытворчае аб'яднанне — НВА «Элітнасеннеагародніна». У аб'яднанне акрамя інстытута ў цяперашні час уваходзяць эксперыментальная база «Кісялёвічы» Бабруйскага раёна і саўгас «Лошыца» Мінскага раёна. Задача НВА заключаецца ў наладжванні элітнага насенняводства, г. зн. забеспячэнні вытворчасці ў неабходных аб'ёмах элітным насеннем агароднінных культур. У цяперашні час НВА вырошчвае элітнае насення агароднінных культур гаспадаркі, якія раней уваходзілі ў рэчатай; рэдзкі, радыскі, тамата, агурка.

Другім звяном сістэмы з'яўляюцца спецыялізаваныя на вытворчасці насення агароднінных культур гаспадаркі, якія раней ўваходзілі ў рэспубліканскае аб'яднанне «Белнасенне»*. У цяперашні час такіх гаспадарак налічваецца 21. Іх задачай з'яўляецца прамысловае насенняводства, г. зн. вытворчасць насення ў аб'ёмах, якія забяспечваюць патрэбнасці ўсіх агароднінавытворчых гаспадарак і насельніцтва. Важна сфарміраваць узаемавыгадныя вытворча-эканамічныя адносіны паміж 1-м і 2-м звёнамі сістэмы насенняводства. Лепш, калі яны будуць грунтавацца на заключэнні доўгачасовых дагавораў (кантрактаў). У кантрактах павінны вызначацца штогадовыя аб'ёмы, якасць, тэрміны пастаўкі насення і цэны на яго.

Уключэнне інстытута і ўсіх насенняводчых гаспадарак у адно аб'яднанне «Элітнасеннеагародніна» забяспечвае больш цесную, а значыць, і больш эфектывную ступень інтэграцыі.

Безумоўна, насенне шэрагу агароднінных культур (перац, баклажаны і інш.) цяжка вырошчваць ва ўмовах рэспублікі. Аднак набываць іх за мяжой трэба за кошт рэалізацыі або абмену насення, якое вырошчваецца ў рэспубліцы звыш унутраных патрэбнасцяў. Гэта адпавядае прынцыпу самазабеспячэння рэспублікі насеннем.

Трэба падкрэсліць, што насенняводства шмат якіх агароднінных культур вядзецца па 2—3-гадовым цыкле. Таму выхад на неабходныя аб'ёмы вытворчасці ўласным насеннем будзе ажыццяўляцца на працягу 3—6 гадоў, пры паступовым змяншэнні долі іх пастаўкі з-за межаў рэспублікі.

Прапанаваная сістэма насенняводства мае на мэце гарантаванае

* Загадам па Мінсельгасхарчу ад 21.08.95 аб'яднанне ліквідавана.

дзяржаўнае забеспячэнне гаспадарак і насельніцтва насеннем агароднін-ных культур. Яна не выключае магчымасці гандлю насеннем іншымі фірмамі, якія маюць на гэта адпаведныя правы.

Знаходзіць эфектыўныя ўзаемаадносіны паміж двума звёнамі сістэмы насенняводства і ўнутры кожнага звяна — значыць зрабіць сур'ёзны крок па шляху стварэння ў рэспубліцы аналага вядучых замежных агароднінаводчых фірмаў. Побач з гэтым неабходна вырашыць і шэраг іншых важных праблем.

Нарошчванне аб'ёмаў, павышэнне якасці і эфектыўнасці вытворчасці насення, як паказвае замежны вопыт, цесна звязаны з паглыбленнем спецыялізацыі гаспадарак на вырошчванні асобных спалучаных культур і канцэтрацыі пасеваў гэтых культур да аптымальных памераў. Па сутнасці размова ідзе пра фарміраванне вытворчых тыпаў агароднінных гаспадарак, у якіх вытворчасць насення базіруецца на выкарыстанні комплексу машын, сучасных формаў угнаенняў, хімічных і біялагічных сродкаў аховы раслінаў, на рацыянальнай арганізацыі працы і кіравання.

У ЗША, Францыі і іншых краінах развітога агародніцтва пастаянна ідзе працэс умацавання насенняводчых фірмаў, з'яўляюцца новыя фірмы. Так, у ЗША ў пачатку 90-х гадоў дзейнічала 160 насенняводчых фірмаў, аднак асноўную масу агародніннага насення вырошчвалі 23 буйныя аб'яднанні. Гэтыя фірмы глыбока спецыялізаваныя, кожная з іх з'яўляецца лідэрам па вытворчасці насення адной або некалькіх культур, займаючы найбольш трывалае становішча на рынку.

Павышэнне ўзроўню спецыялізацыі і канцэтрацыі стварае магчымасць паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу ў насенняводстве, што становіцца ўплывае на прадукцыйнасць пасеваў. Гэта ў сваю чаргу дазволіць скараціць колькасць гаспадарак і пасяўныя плошчы.

У краінах развітога агародніцтва працэсы спецыялізацыі і канцэтрацыі ў насенняводстве агароднінных культур ажыццяўляюцца з улікам больш поўнага выкарыстання біякліматыхных рэсурсаў. Так, для насенняводчых фірмаў ЗША агульнай тэндэнцыяй стала перамяшчэнне вытворчасці насення агароднінных культур з усходніх і паўночных рэгіёнаў у паўднёвыя і заходнія, дзе кліматычныя ўмовы для атрымання насення больш спрыяльныя. Гэта дае станоўчыя вынікі: павялічваецца ўраджайнасць, паляпшаюцца пасяўныя якасці насення, змяншаецца рызыка пашкоджанняў або гібелі насенняводчых пасеваў у перыяд вегетацыі.

З улікам замежнага вопыту насенняводства агароднінных культур мэтазгодна канцэтраваць у паўднёвых раёнах рэспублікі: Столінскім, Маларыцкім, Пінскім і інш. Тут ужо гістарычна склаліся адпаведныя традыцыі ў насельніцтва. Паўднёвыя раёны рэспублікі павінны стаць зонамі спецыялізаванага насенняводства агароднінных культур.

Матэрыяльна-тэхнічная база насенняводства агароднінных культур у рэспубліцы мае патрэбу ў істотным умацаванні. У кожнай агародніна-насенняводчай гаспадарцы неабходна ствараць базу захавання матэрыялаў і насення. У шэрагу гаспадарак патрабуецца пашырыць цяплячную гаспадарку для вытворчасці насення. Асабліваю ўвагу трэба ўдзяліць наяўнасці неабходных плошчаў зімовых цяпляцаў з мэтай вырошчвання гібрыднага насення.

Актуальным пытаннем з'яўляецца стварэнне механізаваных ліній па пасляўборачнай дапрацоўцы насення, падрыхтоўцы яго да сяўбы. Такія лініі мэтазгодна мець у кожнай вобласці. Гэта дазволіць забяспечыць цэнтралізаваную падрыхтоўку насення да сяўбы, уключаючы яго ачыстку, сартаванне і дражаванне, сумешчанае з пакрыццём пестыцыдамі і фізіялагічна актыўнымі рэчывамі. Вопыт паказвае, што цэнтралізаванае правядзенне апрацоўкі насення пры стварэнні неабходнай матэрыяльна-тэхнічнай базы значна павышае якасць падрыхтоўкі насення да сяўбы, з'яўляецца эканамічна і тэхналагічна мэтазгодным.

Адной з важных прычын слабай забяспечанасці рэспублікі насеннем агароднінних культур уласнай вытворчасці з'яўляецца нізкая ўраджайнасць насенняводчых пасеваў. Пра гэта сведчаць даныя табліцы.

Нізкая ўраджайнасць з'яўляецца перш за ўсё вынікам парушэнняў тэхналогій вырошчвання насення, недастатковага ўзроўню спецыялізацыі і слабай эканамічнай зацікаўленасці гаспадарак. Ліквідацыя гэтых прычын дазволіць істотна палепшыць забеспячэнне рэспублікі насеннем агароднінних культур.

Да вырошчвання насення шэрагу агароднінних культур мэтазгодна

Ураджайнасць насення агароднінних культур, ц/га
(1985—1990 гг. у сярэднім за год)

Культура	ЗША	Расія	Беларусь
Капуста качанная	7,8	2,8	0,7
Морква	7,0	2,4	0,9
Агурок	4,8	1,1	0,01
Тамат	1,6	0,8	0,3

прыцягваць уладальнікаў прыватных участкаў, пенсіянераў, якія маюць агароды, хатніх гаспадынь. Гэта перш за ўсё адносіцца да культур, насенняводства якіх вядзецца ў асноўным на выкарыстанні ручной працы. Найбольш прымальны такі падыход у паўднёвых раёнах рэспублікі.

Неабходна паўней выкарыстоўваць замежны вопыт павышэння адказнасці фірмаў за якасць рэалізуемага насення. Насенняводчыя фірмы пастаўляюць спажывцам насенне адкалібраванае, апрацаванае супраць шкоднікаў і хваробаў, дражаванае або з плёначным пакрыццём, якое мае ў сабе фунгіцыды, інсектыцыды, біяпрэпараты і стымулятары росту. У выпадку продажу насення, якасць якога не адпавядае даным, адзначаным на этыкетцы кантэйнера або іншай упакоўкі, фірма замяняе яго без аплаты пакупніком дадатковых расходаў або вяртае ўсе плацяжы.

Практычнае ажыццяўленне комплексу адзначаных арганізацыйна-эканамічных фактараў дазволіць істотна палепшыць насенняводства агароднінних культур у рэспубліцы, павысіць стабільнасць вытворчасці агародніны.

Summary

The paper deals with the analysis of seed-growing state of vegetable crops in the Republic of Belarus and measures for its improving in the field of organization and increase in efficiency.

БелНДЦ агародніцтва

Паступіў у рэдакцыю
27.02.95